

MARCIN KAPCIAK,
MARIUSZ NOWAK

DZIAŁALNOŚĆ EKONOMICZNA OLIWIERA I MARII RESSÉGUIER'ÓW NA TERENIE NISKA W LATACH 1867–1912

W 1992 r. nakładem Nizanskiego Centrum Kultury „Sokół” w Nisku wydano niewielką książeczkę ks. prof. Mariana Wolickiego zatytułowaną *Dobrodziejka Niska*. Traktuje ona o działalności publicznej Marii Rességuier na ziemi nizańskiej w drugiej połowie XIX w. W zakończeniu pracy autor napisał:

książeczka ta ma na celu ukazanie najistotniejszych momentów z życia i działalności hrabiny. Autor tego opracowania zdaje sobie sprawę, że panorama życia i działalności hr. Rességuier nie jest wyczerpująca, że występują w niej braki, białe plamy i być może błędy. Fragmentaryczność i ograniczoność źródeł nie pozwoliła w chwili obecnej na pełniejsze i wnikliwsze studium o życiu i działalności hr. Marii Rességuier. Mam nadzieję jednak, że opracowanie to zachęci kogoś do zainteresowania się bliżej tą niezwykłą postacią i do dalszych badań dotyczących jej życia i działalności¹.

Książka ta napisana z niezwykłym zaangażowaniem, ukazała wielki rozmach pracy publicznej tej stosunkowo mało znanej postaci z nieodległych dziejów północno-wschodniej części Małopolski². Ks. prof. M. Wolicki skupił się w niej głównie na zaangażowaniu w ewangelizację społeczności nizańskiej (poprzez budowę obiektów sakralnych) oraz szeroką działalność dobroczynną.

Wielopłaszczyznowość aktywności publicznej osoby hr. Marii oraz jej męża hr. Oliwiera Rességuier'ów stanowił inspirację dla podjęcia – w niniejszym artykule – analizy jednego z aspektów ich pracy społecznej. Skupiono się w nim bowiem na prezentacji ich działalności gospodarczej w Nisku w latach 1867–1916. Miały one bowiem bezpośredni wpływ na wzrost liczby mieszkańców osady oraz przyspieszenie przemian w zabudowie przestrzennej i infrastrukturze cywilizacyjnej. Zdecydowało to także o zmianie oblicza i charakteru Niska z osady dworskiej w prężnie rozwijający się ośrodek gospodarczy, będący jednocześnie siedzibą instytucji społecznych i władz powiatowych. Na terenie

¹ M. Wolicki, *Dobrodziejka Niska*, Nisko 1992, s. 26.

² Problematyka XIX i XX-wiecznych dziejów ziemi nizańskiej znalazła pewne odzwierciedlenie w historiografii: *Województwo rzeszowskie. Przewodnik*, Warszawa 1969; S. S a g a n, *Konspiracja w Natanie*, Warszawa 1971; S. Z a b i e r o w s k i, *Rzeszowskie pod okupacją hitlerowską*, Warszawa 1975; W. B i s, *Sopot, były folwark koło Niska*, Nisko 1998; Z. K. W ó j c i k, *Rzeszowskie w latach drugiej wojny światowej, okupacji i konspiracji 1939–1944–1945*, Rzeszów 1998.

Galicji obok Niska, jedynie Zakopane mogło stanowić przykład podobnego statusu miejscowości, nie posiadającej praw miejskich. Uzyskanie tego szczególnego położenia prawnego było również zasługą Marii i Oliwiera Rességuier'ów.

W okresie rozbiorowym Nisko jako część ziemi sandomierskiej znalazła się w granicach imperium habsburskiego³. Dobra niskie z przyległościami jako były królewsczyzny zostały przejęte przez wiedeńską Kamercę⁴. Zamierzano na tym terenie powołać hutę żelaza i szkła. Podjęte początkowo inwestycje zostały jednak zawieszono. Przyczynił się do tego brak odbiorców i słabo rozwinięta sieć komunikacyjna. W rezultacie władze podjęły kroki zmierzające do ich sprzedaży⁵.

W zamierzeniu władz austriackich leżało rozparcelowanie tego rozległego terytorium; dlatego też posiadłości niskie zostały podzielone na pięć tzw. sekcji⁶. Do końca trzeciej dekady XIX w., całość byłych królewsczyzn niskich zostały sprzedane osobom prywatnym; w części arystokratom pochodzącym z Austrii i Czech.

Na licytacji publicznej, która odbyła się w dniu 14 lipca 1837 r. posiadłość niską została nabyta przez łowczego dworu cesarskiego, Karola hr. Reichenbach (za kwotę 255 000 zł reńskich)⁷. Ten austriacki arystokrata przyczynił się do postępu gospodarczego tego terenu⁸. W jego folwarkach wprowadzono bowiem nowoczesne metody uprawy, tj. płodozmian oraz żelazne narzędzia rolnicze. Hr. Karol rozwijał także tamtejsze gospodarstwo leśne. W oparciu o jego zasoby powstały liczne zakłady przemysłowe, m.in. w folwarkach: Jeżowe, Studzieniec, Przyszów, Pysznica i Groble działały wytwórnie terpentyny; natomiast w Maziarni produkowano smołę i smar⁹.

Burzliwe zmiany dokonały się w czasach kolejnego właściciela Niska i przyległości, tj. rodziny Rességuier herbu własnego¹⁰. W 1867 r. Nisko zostało nabyte z rąk Reichenbachów przez Rogera Rességuier, markiza de Miremont (1806–1887)¹¹. Był on

³ W latach 1772–1782 należało ono do dystryktu leżajskiego, a następnie do cyrkułu rzeszowskiego.

⁴ W. B i s, *Sopot...*, s. 15; W. G a j - P i o t r o w s k i, *Zanim powstała Stalowa Wola. Studium z prehistorii miasta*, Stalowa Wola 2000, s. 105.

⁵ *Nisko. Informator miejski*, oprac. J. R. M i l i k, Bydgoszcz 1993, s. 4; strona internetowa: Historia miasta Niska: [www://zsenisko.edu.pl/nisko/historia.htm](http://zsenisko.edu.pl/nisko/historia.htm)

⁶ A. K u n y s z, J. P o l a Ń s k i, *Dzieje ziemi niżańskiej od czasów najdawniejszych do 1939 r.*, [s.l.], s. 101–102.

⁷ Ibidem; W. G a j - P i o t r o w s k i, *Królewski zamek w Przyszowie w rejonie Stalowej Woli – Rozwadowa. Studium z dziejów osadnictwa*, Tuchów 1998, s. 59, 68.

⁸ W skład nabytych przez austriackiego arystokratę dóbr wchodziły: Nisko, Mielec, Moskale, Warchoły, Podwalina, Kobierna, Zasanie, Zarcławice, Pławo, Swoly, Chiły, Przyszów, Burdzy, Kołodzieje, Jeżowe, Maziernia, Nowosielec, Jata, Zalesie, Sójkowa, Kamień i Zagrody. Ibidem.

⁹ Ibidem, s. 102.

¹⁰ Herb Rességuier przedstawia: w złotym polu na brązowym wzniesieniu drzewo – dąb zielony. W klejnocie nad hełmem pięć pawich piór. Herb udstojniony dewizą: „Pro Deo et Rege”. Por. strona internetowa: „The Resseguie Family in America” www.-121-Zg0Nsuy

¹¹ Strona internetowa: „Gmina i miasto Nisko. Historia miasta Nisko” www.nisko.pl

zawodowym oficerem, rotmistrzem kawalerii armii austriackiej. Wśród arystokracji cesarstwa habsburskiego posiadał on znaczącą pozycję – wynikała ona ze związku małżeńskiego z Amelią Festetics (1798–1872), przedstawicielką wpływowego rodu hrabiów von Tola¹².

Z powyższego związku małżeńskiego pochodziło dwóch potomków: starszy – Józef Antoni Maria Adrian (1833–1901), który odziedziczył tytuł markiza de Miremont oraz młodszy – Edmund Bernard Oliwier (1837–1916). Początkowo jak przewidywał senior rodu – Roger Rességuier, Adrian miał przejąć nie tylko tytuł rodowy lecz także część majątku ziemskiego matki w Heves w środkowych Węgrzech.

Jednak te pierwotne plany uległy zmianie. Rességuier'owie sprzedali dotychczasową posiadłość i nabyli w 1867 r. galicyjskie dobra w Nisku. W tej sytuacji kwestia działów rodzinnych została przeniesiona na powyższy majątek. W tym czasie od 1859 r. Adrian był żonaty z Herminą hr. von Strachwitz. Z uwagi na lepsze perspektywy bytowe jakie zapewniała mu jego małżonka w swych dobrach w Dolnej Austrii, zdecydował się on na odsprzedaż swej części ojcowizny, swemu młodszemu bratu – Oliwierowi¹³. Ten ostatni był osobą o niezwykle barwnym życiorysie. Warto wspomnieć, iż jako rotmistrz armii austriackiej uczestniczył w wyprawie arcyksięcia Maksymiliana do Meksyku¹⁴. Prawdopodobnie powrócił on zza oceanu około 1867/1868 r.

W dniu 21 września 1868 r. poślubił w Wiedniu Marię Teresę Julię hr. Kinsky (1849–1928)¹⁵. Była ona najstarszą z liczego potomstwa hr. Eugeniusza i Marii „Mirzl” z domu Zauner¹⁶. Zawiązanie powyższej znajomości wynikało zapewne z faktu, iż hr. Kinsky posiadał posiadłość Sopot, które sąsiadowały z dobrami niskimi¹⁷. Wskażmy, iż wymieniona wyżej nieruchomość została przekazana w wianie córce – Marii¹⁸.

¹² Rességuierowie – austriacki ród arystokratyczny pochodzenia francuskiego; gniazdem rodowym był Miremont pod Tulużą. Najstarsze wzmianki pochodzą z XIV wieku. W 1651 r. król Ludwik XIII nadał tytuł markiza Piotrowi Rességuier, hr. de Miremont. W okresie Wielkiej Rewolucji Francuskiej przedstawiciele utytułowanej linii emigrowali do imperium habsburskiego. W 1842 r. władze austriackie potwierdziły na zasadzie primogenitury, Emmanuelowi Juliusowi Rogerowi Rességuier prawa szlacheckie i tytuł markiza de Miremont na zasadzie primogenitury. Istnieją linie protestanckie (hugenockie), które na początku XVIII w. w czasie prześladowań religijnych Ludwika XIV, emigrowały do Stanów Zjednoczonych. M. Wołicki, *Dobrodziejka...*

¹³ B. Bylinowska, *Droga św. Józefa. Sanktuarium i parafia św. Józefa w Nisku*, Sandomierz 2003, s. 14.

¹⁴ S. Grodzicki, *Franciszek Józef I*, Wrocław 1983, s. 102–107.

¹⁵ Ród Kinskych należał do najbardziej utytułowanych rodów arystokratycznych Czech i imperium habsburskiego. Od 1747 r. młodsza linia posiada tytuł książęcy. Natomiast linia Marii dzierżąca dobra Wchynice (Wchinitz) i Tetovo (Tettau) na Morawach, legitymowała się tytułem hrabiowskim. *Ilustrowana Encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego*, pod red. S. L. a m a, t. IV, Warszawa 1927, s. 305.

¹⁶ Eugeniusz Kinsky był osobą o nietuzinkowych poglądach; posłem na sejm w Brnie, przemysłowcem, jednym z założycieli a następnie prezesem banku anglo-austriackiego. M. Wołicki, *Dobrodziejka...*, s. 4.

¹⁷ W. B i s, *Sopot...*, s. 15.

¹⁸ Formalne przejęcie dóbr sopockich nastąpiło w 1883 r. M. Wołicki, *Dobrodziejka...*, s. 10.

Młodzi małżonkowie na skutek działań rodzinnych stali się jednymi z najbogatszych właścicieli ziemskich w Galicji. W ich rękach znajdowało się w sumie 10 majątków ziemskich o powierzchni 15 452 ha¹⁹.

Początkowo para młodych małżonków mieszkała w Wiedniu. Jednak około 1870 r. przenieśli się do Niska, gdzie zamieszkali w budynku dworskim pochodzącym jeszcze z czasów hr. Reichenbacha. Przybycie do Niska wynikało przypuszczalnie z faktu, iż ojciec Oliwiera – Roger wycofał się z czynnego życia publicznego i przeniósł na swego syna ciężar kierowania dobrami niżańskimi i sopockimi. Na marginesie wskaźmy, iż w Nisku przyszło na świat liczne potomstwo młodego hrabiostwa Rességuier²⁰.

Ich osiedlenie stanowi ważne wydarzenie w dziejach rodu oraz ziemi niżańskiej. Niezwykle duża aktywność publiczna Marii i Oliwiera Rességuier'ów spowodowała szerokie przeobrażenia gospodarcze i społeczne Niska.

Jednym z pierwszych działań jakie podjęli nowi właściciele Niska były starania o zainstalowanie tam władz samorządowych. Wskaźmy, iż już w 1841 r., dzięki zabiegom poprzedniego właściciela powołano urząd gminy²¹. Mieścił się on w parterowym, drewnianym budynku, w którym znajdował się także posterunek zandarmerii oraz areszt miejski²².

Kolejni posiadacze dóbr niskich dążyli do powołania organów szczebla powiatowego. Podnosiłoby to prestiż miejscowości, która – podkreślmy – nie posiadała praw miejskich. Ponadto osadzenie organów samorządowych pociągnęłoby za sobą poprawę stanu oświaty, opieki zdrowotnej i infrastruktury komunikacyjnej. Spodziewano się, iż następstwem tego będzie także ożywienie gospodarcze Niska oraz całego regionu.

U schyłku XIX w. obserwatorzy twierdzili bowiem, iż tamtejsze ziemie należały do najmniej zaludnionych a także do najuboższych. Powodem tego jest jego położenie w piaszczystych, podmokłych nizinach dorzecza Sanu i Wisły, poszytych sosnowymi borami i brak środków komunikacyjnych²³.

¹⁹ Na liście najzamożniejszych latyfundystów Galicji zajmowali 11 miejsce. Wyprzedzali ich, m.in.: Jan hr. Liebig (66 746 ha), ordynat Roman hr. Potocki (49 874 ha); Karol hr. Lanckoroński (22 761 ha), Andrzej hr. Potocki (19 722 ha). W. N a j d u s, *Szkice z historii Galicji 1900–1904*, t. I, Warszawa 1958, s. 100.

²⁰ „Almanach gotajski” wskazuje, iż posiadali oni 11 dzieci: 1.) Wilhelm Eugeniusz (1871–1929); 2.) Maria Zofia Teresa Małgorzata Amalia Charlotte'a (1872–?); 3.) Fryderyk Bernard Eugeniusz (1873 –?); 4.) Rudolf Otto Eugeniusz (1873 –?); 5.) Oliwier Piotr Maria Eugeniusz (1877–?); 6.) Alfred Jan Christian Eugeniusz (1878 –?); 7.) Emma Maria Eugenia (1881–?); 8.) Aleksander Artur Goswin Eugeniusz (1883–?); 9.) Anna Teresa Elżbieta Maria Wanda (1884–?); 10.) Franciszek Artur Eugeniusz Maria Oliwier (1886–?); 11.) Emmanuel Maria Michał Józef Ferdynand Eugeniusz (1888–?). M. W o l i c k i, *Dobrodziejka...*, passim.

²¹ M. W o l i c k i, *Zarys dziejów powiatu Nisko*, [w:] *Nisko i powiat niżański*, oprac. D. G a r b a c z i L. W i t k o w s k a, Stalowa Wola 2000, s. 7.

²² A. B y l i c k i, *Historia Niska w latach 1870–1914*, Kielce [s.a.], Archiwum Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach (maszynopis pracy magisterskiej), s. 29.

²³ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. F. S u l i m i e r s k i e g o, B. C h l e b o w s k i e g o, W. W a l e w s k i e g o, t. VII, Warszawa 1976, s. 156.

Pomimo tych skrajnie trudnych warunków społeczno-ekonomicznych, podjęli Rességuier'owie działania zmierzające do podźwignięcia cywilizacyjnego ziemi niżańskiej. W ich staraniach znaleźli sojusznika w postaci, teścia Oliwiera – Eugeniusza hr. Kinsky'ego. Jak przypuszcza ks. prof. M. Wolicki

zabiegali oni u dworu austriackiego o stworzenie w Nisku w pełni funkcjonującego powiatu, obejmującego obydwie skrzydła władzy: państwowe i samorządowe²⁴.

W 1871 roku zabiegi obu wpływowych rodów zaowocowały umiejscowieniem w Nisku powiatu²⁵. Sukces był tym istotniejszy, iż drugi w Galicji ośrodek, tj. Zakopane, nie posiadało praw miejskich²⁶. Osadzenie w Nisku organów administracji lokalnej spowodowało konieczność wyłonienia reprezentacji tutejszej społeczności. Dlatego w latach 1873–1875 uformowano pełną strukturę władz powiatowych²⁷.

Składała się ona z rady powiatowej oraz wydziałów powiatowych. Ich kompetencje zawierały się w reprezentowaniu interesów społeczności lokalnej na zewnątrz oraz w prawie do nadzoru nad gminami i posiadłościami dworskimi. Do działań rady należały „wszystkie sprawy wewnętrzne, odnoszące się do wspólnych interesów powiatu i jego przynależnych”²⁸. Prócz tego prowadziła działania w zakresie komunikacji (budując drogi powiatowe), zdrowia (tworząc sieć autonomicznych „lekarzy okręgowych”), bankowości (tworząc powiatowe kasy oszczędności), obciążeń podatkowych oraz ich egzekwowania od mieszkańców powiatu²⁹.

W skład rady powiatowej wchodziło 26 członków wyłanianych w czterech kuriach na 6-letnią kadencję³⁰. Natomiast instytucją wykonawczą były wydziały powiatowe.

²⁴ W 1867 r. rozpoczęło się wdrażanie reformy administracyjnej w Galicji, które wiązało się z procesem autonomizacji tej prowincji imperium habsburskiego. W terenie miały bowiem działać równoległe powiaty państwowe i samorządowe. Ich zasięg terytorialny i liczba nie pokrywały się ze sobą. Władzę powiatową w powiecie stanowiło starostwo, podległe namiestnikowi Galicji, a ten wiedeńskiemu ministrowi spraw wewnętrznych. *Nisko...*, s. 4; M. Wolicki, *Zarys dziejów...*, s. 9.

²⁵ W latach osiemdziesiątych XIX w. obejmował on powierzchnię 972 64 km kw., gdzie mieszkało około 55 tys. mieszkańców (w 1900 r. liczba mieszkańców wzrosła do 60 tys.). Obejmował on 71 miejscowości, w tym miasteczka Rudnik i Ulanów. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerji z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1900*, Lwów 1900, s. 953.

²⁶ H. Lawera, A. Bata, *Powiat niżański*, Krosno 2001, s. 25.

²⁷ W myśl art. I *Ustawy krajowej z 12 sierpnia 1866 o reprezentacji powiatowej* stwierdzano, iż „ustawy o reprezentacji powiatowej [...] wejdą w wykonanie od czasu, gdy nowe reprezentacje gmin na mocy *Ustawy z dnia 11 sierpnia 1866 r.* wybrane zostaną”. Wraz władzami powiatowymi wprowadzono sąd powiatowy, urząd lekarza powiatowego oraz weterynarza powiatowego. *Ibidem*, s. 59, 60; K. Grzybowski, *Galicja 1848–1914. Historia ustroju politycznego na tle historii ustroju Austrii*, Kraków 1959, s. 272.

²⁸ *Ibidem*, s. 274.

²⁹ Wskazmy, iż z pozyskanego funduszu pokrywano wydatki na utrzymanie lokalnej oświaty, sieci komunikacyjnej oraz inwestycji publicznych. *Ibidem*, s. 275.

³⁰ W pierwszej wybierano właścicieli ziemskich (opłacających rocznie minimum 100 złr podatków bezpośrednich), w drugiej przedsiębiorców i kupców, trzeciej przedstawicieli gmin miejskich i czwarta – z gmin wiejskich. J. Buszko, *Galicja 1859–1914. Polski Piemont?*, Warszawa 1989, s. 10–18.

Tworzyło je sześciuosobowe gremium (tj. prezes oraz pięciu członków), wybieranych przez radę powiatową z jej grona (przy czym elekcja prezesa wymagała zatwierdzenia przez cesarza).

Wskazmy, iż Oliwier Rességuier był aktywnym uczestnikiem działalności organów samorządowych. Przez cały okres jego pobytu w Nisku był członkiem Rady Powiatowej z ramienia kurii większej własności ziemskiej³¹. Jego wysoką pozycję publiczną ujawniał fakt, iż z grona członków wskazanej rady, był on także wyłaniany do wydziału powiatowego na stanowisko zastępcy prezesa³². Wiemy, iż członkowie tych gremium podejmowali szereg działań, zmierzających do poprawy warunków społeczno – gospodarczych w skali lokalnej. Wyrazem tego była, np. sprawa zalesiania rozległych piaszczystych wydm, powodujących erozję gruntów rolnych. Dlatego też zabiegano u władz autonomii o interwencyjną akcję zalesiania tych niebezpiecznych terenów³³.

Rességuier'owie włączali się także w rozwiązywanie różnych spraw publicznych Niska, m.in. w starania o poprawę oświaty w powiecie. W połowie lat osiemdziesiątych XIX w. ówcześni obserwatorzy wskazywali bowiem, iż

pod względem oświaty powiat niski należy do najmniej uposażonych. Nie ma żadnego zakładu średniego naukowego, a tylko 1 szkoła ludowa czteroklasowa, 4 szkoły dwuklasowe, 7 szkół jednoklasowych etatowych, 4 jednoklasowe filialne, 2 jednoklasowe niezorganizowane i 1 wyznaniowa, to znaczy 19 szkół w całym powiecie; zatem trzecia tylko część gmin ma szkoły, z których w 1885 r. dla braku nauczycieli i uposażenia 4 były nie obsadzone³⁴.

Ten niepokojący stan starano się poprawić, poprzez zmiany w organizacji kierownictwa szkolnictwa powiatowego. W 1888 r. władze powiatowe uzyskały zgodę na powołanie nizańskiego okręgu szkolnego, który wyodrębnił się z okręgu kolbuskiego³⁵. Dzięki temu zaistniała możliwość skuteczniejszego wydatkowania środków powiatowych na cele oświatowe. Równocześnie władze nizańskiego okręgu szkolnego wyznaczały priorytety działań związanych np. z rozbudową sieci szkolnej.

Dowodem tego może być powołanie szeregu ośrodków oświatowo – wychowawczych, tj. przedszkole, gimnazjum oraz modernizację budynku szkoły powszechnej i ufundowanie domu „Sokoła”.

³¹ M. K o w a l i k, *Powiat nizański 1857–2002*, Nisko 2002, s. 25; *Szematyzm...*, s. 319.

³² Por. informację z „Przeglądu Rzeszowskiego” z 15 maja 1884 r. dotyczącą przebiegu wyborów do Rady i Wydziału Powiatowego [w:] M. W o l i c k i, *Zarys dziejów...*, s. 11–12.

³³ Warto zauważyć, iż podobne problemy przeżywało szereg innych miast Małopolski. Np. na terenie zaboru rosyjskiego poważne trudności z przemieszczającymi się wydmami przeżywali mieszkańcy Olkusza. *Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego*, praca zbior. pod red. F. K i r y k a i R. K o ł o d z i e j c z y k a, t. I, Warszawa 1978, s. 475.

³⁴ *Słownik geograficzny...*, s. 157.

³⁵ Przewodniczącym Rady Szkolnej Okręgu Szkolnego w Nisku był starosta. Jednak okręg kolbuszowski i nizański posiadał wspólnego inspektora szkolnego. J. P o ł a Ń s k i, *Dzieje ziemi...*, s. 106–107.

Pierwsze działania, zmierzające do realizacji powyższych celów, podjęła Maria Rességuier. Otóż, w 1902 r. była ona fundatorką ochronki dla dzieci mieszkańców Niska. W tym celu już w 1897 r. sprowadziła trzy siostry służebniczki dębickie. Stanowiły one personel wskazanego obiektu użyteczności publicznej³⁶.

Podkreślmy, iż szereg działań prowadzonych przez działaczy społecznych ziemi nizańskiej było wspieranych przez austriacką rodzinę arystokratyczną. Dowodem tego były, np. udane zabiegi, zmierzające do poprawy warunków pracy w jedynej szkole na terenie Niska³⁷. Była nią czteroklasowa szkoła ludowa³⁸.

Na początku XX w., w związku z katastrofalną sytuacją lokalową (drewniany budynek groził zawaleniem) powstał projekt budowy nowego obiektu. Jak wykazał M. Balicki, całość inwestycji była finansowana przez powiat oraz hrabinę Rességuier. W 1904 r. po rozbiórce starego budynku, rozpoczęto prace nad wzniesieniem nowego gmachu szkoły. Ze względu na przeciągające się prace budowlane (trwały do 1912 r.), szkołę powszechną – z inicjatywy hr. Oliwiera – przeniesiono do należącego do niego budynku leżącego w centrum Niska³⁹.

Na marginesie tej kwestii warto nadmienić, iż w tym samym też roku oddano do użytku Dom Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”⁴⁰. Ta znana na terenie Galicji instytucja wychowawczo – oświatowa, posiadała w Nisku prężnie działającą organizację⁴¹. Grupowała ona zarówno młodzież jak i osoby starsze o dużym autorytecie społecznym. Wspomniany wyżej obiekt powstał ze składek społecznych mieszkańców powiatu oraz przy wsparciu finansowemu hrabiny Marii. Realizacja wskazanego przedsięwzięcia wykraczała daleko poza cele edukacyjne. Wskażmy, iż pomieszczenia tego budynku pełniły funkcję domu kultury oraz sali widowiskowo – sportowej⁴².

Inną niezwykle ważną inicjatywą było powołanie gimnazjum. Brak tej placówki pociągał bowiem konieczność wyjazdów młodzieży nizańskiej do Rzeszowa i Dębicy. Dlatego też w 1912 r., z inicjatywy grona społeczników ziemi nizańskiej, m.in.

³⁶ M. K o w a l i k, *Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące w Nisku 1912–1982*, Nisko 1992, s. 10.

³⁷ Działała ona podstawie *Ustawy w sprawie języka wykładowego w szkołach galicyjskich z 22 czerwca 1867 r.* Przyznawano w niej prawo społeczności miejscowej do decyzji w kwestii języka wykładowego; z tego tytułu był nim język polski. *Galicja w latach 1864–1914*, oprac. J. B u s z k o, Warszawa 1959, s. 7–8.

³⁸ Wiemy, iż uczęszczały do niej dzieci urzędników oraz bogatszych mieszczan. Od 1868 r. – zgodnie z autonomizacją Galicji – wprowadzono język polski jako wykładowy. *Szematyzm...*, s. 559.

³⁹ A. B y l i c k i, *Historia...*, s. 22.

⁴⁰ W 1896 r. Oliwier Rességuier wspierał także inicjatywę powołania nizańskiej Ochotniczej Straży Ogniowej. Hrabia miał udzielić pomocy władzom powiatowym w wyposażeniu drużyny w konne wozy strażackie i wyposażenie gaśnicze. M. K o w a l i k, *Powiat...*, s. 29.

⁴¹ M. K o w a l i k, *Gimnazjum...*, s. 10.

⁴² W tym obiekcie odbywały się wszystkie ważniejsze uroczystości publiczne w Nisku. Był on również siedzibą Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, który organizował wiele imprez kulturalnych i społecznych. Działyły tutaj sekcje sportowe, dwie orkiestry oraz teatr amatorski. A. B y l i c k i, *Historia...*, s. 24–25.

radcy Michała Fornalskiego marszałka powiatowego, adwokata Hofmokla-Ostrowskiego; adwokata dra Westa, komendanta powiatowej żandarmerii – Jana Filipa, ks. Gerharda Kulara, burmistrza Niska – Ferdynanda Magerheimera, rejenta Karola Brauna powołano Towarzystwo Gimnazjalne⁴³.

Powyższe osoby zgromadziły odpowiednie wyposażenie oraz pozyskały kadrę nauczycielską; pierwszym dyrektorem został prof. gimnazjum z Dębicy, Tadeusz Rawicz-Rojek⁴⁴.

Do realizacji tej cennej inicjatywy włączył się także hrabia Rességuier. Nowo powołane gimnazjum znajdowało się w trudnej sytuacji lokalowej; tymczasowo korzystano z pomieszczeń Domu „Sokoła”. Sytuację rozwiązała interwencja hr. Oliwiera, który przekazał dla gimnazjum gmach wykorzystywanego dotąd przez szkołę powszechną (przypomnijmy, iż ta przeniosła się w tym roku do nowego budynku)⁴⁵.

W okresie pobytu Rességuier'ów w Nisku zaczęły powstawać obiekty, które przybliżały tę miejscowość do ośrodków miejskich. Już w 1870 r. hrabiostwo powołało szpital św. Marii⁴⁶. W zamierzeniach fundatorów miał on służyć opieką medyczną dla mieszkańców okolicy a zwłaszcza robotników, pracujących w dworskich zakładach pracy oraz lokalnych warsztatach rzemieślniczych. W lecznicy przygotowano warunki do hospitalizacji 13 osób⁴⁷. Powyższy obiekt był niezwykle ważną inicjatywą zważywszy, iż w najbliższych miasteczkach nie było tego typu instytucji. Z biegiem lat wzrastała jego rola w skali całego powiatu⁴⁸. Np. w świetle danych z 1897 r. wynika, iż z pomocy szpitalnej skorzystało wówczas 214 osób. O wysokim poziomie medycznym tego prowincjonalnego ośrodka może świadczyć niska umieralność w niżańskiej lecznicy. W 1906 r. wobec wzrostu zapotrzebowania na opiekę szpitalną Rességuier'owie oddali do użytku nowy obiekt na 40 łóżek. Posługę pełniły w nim siostry służebniczki dębickie, sprowadzone przez hrabinę Marię⁴⁹.

Ważnym elementem wzmacniającym infrastrukturę leczniczą Niska oraz całego powiatu było powołanie apteki (co ciekawe jako inicjatorów tej idei ówczesna opinia publiczna wskazywała hrabiostwo Rességuier'ów)⁵⁰.

⁴³ W literaturze określano je także jako Towarzystwo Szkoły Średniej. J. P o l a n ś k i, *Dzieje ziemi...*, s. 107.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ J. R. M i l i k, *Dzieje miasta od czasów najdawniejszych do końca XIX wieku* [w:] *Święty Józefie prowadź. Parafie niżańskie wczoraj i dziś*, Kielce – Sandomierz 1996, s. 63.

⁴⁶ J. M i l i k, *Początki lecznictwa zamkniętego w Nisku*, „Wiadomości Niżańskie”, 1991, nr 3–4, s. 3.

⁴⁷ *Podręcznik statystyki Galicji*, Lwów 1900, t. VI, s. 52.

⁴⁸ O kluczowej roli szpitala niżańskiego świadczy fakt, iż u schyłku XIX w. w całym powiecie pracowało czterech lekarzy, jeden weterynarz oraz dziewięć akuserek. Ibidem, s. 57.

⁴⁹ J. R. M i l i k, *Dzieje miasta...*, s. 64.

⁵⁰ Przypomnijmy, iż była to trzecia apteka, która działała na terenie powiatu niżańskiego. Ibidem; J. R. M i l i k, *Z przeszłości i teraźniejszości Niska*, [w:] *50-lecie szpitala w Nisku*, po red. J. R. M i l i k a, Nisko 1998, s. 11–17.

Na kanwie tej problematyki podkreślmy, iż właściciele Niska byli osobami o dużej wrażliwości na problemy osób mniej zamożnych i poszkodowanych przez los. W opinii mieszkańców regionu przetrwała pamięć o ich bezinteresownej pomocy materialnej wobec ubogich. Ks. prof. M. Wolicki przypomina także ważną inicjatywę hr. Marii jaką była budowa niewielkich lecz schludnych i przestronnych domów mieszkalnych dla robotników leśnych w Barcach. Znane były także w całej okolicy słynne majówki organizowane przez hrabinę, dla dzieci z biednych rodzin włościańskich⁵¹.

Kolejną inwestycją w Nisku była budowa rezydencji pałacowej właścicieli Niska. Realizacji trzykondygnacyjnego obiektu dokonano w latach 1873–1875. Pałac sąsiadował z rozległym parkiem⁵². W części wykorzystano istniejący stan zadrzewienia, a także zorganizowano szkółkę szlachetnych drzew i krzewów. W efekcie, w parku wśród zwirowych alejek rosły cisy, bukszpany, akacje, dęby, sosny, wejmutki, kasztanowce i jawory. Jego atrakcją były sarny, pawie oraz śpiewające ptaki. Podkreślmy, iż wskazany obiekt potwierdził społeczną postawę Rességuier'ów, gdyż był on udostępniony mieszkańcom Niska⁵³.

W 1875 r. rozpoczęto budowę siedziby starostwa i sądu powiatowego⁵⁴. Były to murowane dwukondygnacyjne obiekty z klasycystyczną fasadą. Prace trwały do 1878 r. W dziesięć lat później, wobec wzrastającej liczby urzędników oraz trudności lokalowych, ufundowano kolejny budynek z mieszkaniami służbowymi dla pracowników starostwa i sądu⁵⁵.

Ważnym momentem była dyslokacja w Nisku oddziałów armii austro-węgierskiej. W grudniu 1894 r. Oliwier Rességuier oddał bowiem do użytku wybudowane własnym sumptem koszary dla wojsk austriackich. Zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami, miał je obsadzić batalion 23 Pułku Piechoty z Jarosławia. Obiekty umiejscowiono na obrzeżach Niska; tworzył je zespół murowanych jedno – i dwukondygnacyjnych budynków, otoczonych drewnianym płotem. Na życzenie hr. Marii na dziedzińcu usytuowano statwę Matki Boskiej. Zgodnie z porozumieniem, wojsko było zobowiązane uiszczać opłatę dzierżawną, zamawiać wyroby z asortymentu, wytwarzanego przez miejscowe zakłady i warsztaty. Po okresie arendy, obiekty miały przejść na własność rządu⁵⁶. Sprowadzenie garnizonu spowodowało wyraźne podniesienie prestiżu miejscowości. Ponadto obecność wojska oraz służb towarzyszących była czynnikiem zwiększającym atrakcyjność

⁵¹ M. Wolicki, *Dobrodziejka...*, s. 23.

⁵² Na początku XX w. liczył on około 4 km kw. M. Orłowicz, *Ilustrowany przewodnik po Galicji*, Lwów 1914, s. 358; B. Bylinowska, *Droga...*, s. 15.

⁵³ A. Bylicki, *Historia...*, s. 17–18.

⁵⁴ W 1877 r. powołano prywatną pocztę konną kierowaną przez grupę „Majer i spółka”. Ksiądz prof. M. Wolicki wskazuje, iż u schyłku XIX w. Oliwier i Maria Rességuier'owie przyczynili się do powstania nowego budynku poczty. J. Polański, *Dzieje ziemi...*, s. 104; M. Wolicki, *Dobrodziejka...*, s. 21.

⁵⁵ H. Lawera, A. Bata, *Powiat niżański*, Krosno 2001, s. 31.

⁵⁶ *Kronika Klasztoru Rozwadowskiego OO. Kapucynów*, [s.l.] 1894, t. II, s. 113 [w:] *Nisko...*, s. 82.

ekonomiczną lokalnych przedsiębiorców i rzemieślników. Oficerowie i żołnierze byli bowiem stałymi odbiorcami produktów miejscowych oraz towarów sprowadzanych przez niżańskich kupców⁵⁷.

W ciągu drugiej połowy XIX w. Nisko zyskiwało coraz więcej elementów infrastrukturalnych oraz formę zabudowy przestrzennej, charakterystycznej dla ośrodka miejskiego. Prócz wyżej wymienionych instytucji i obiektów użyteczności publicznej ważnym czynnikiem, podnoszącym znaczenie miejscowości w powiecie było erygowanie kościoła parafialnego. Powyższe zagadnienie zostało szeroko omówione w pracy M. Wolickiego, dlatego też w tym miejscu wykażemy tylko aspekt społeczny zaangażowania w tę inicjatywę hrabiostwa Rességuier.

Bolączką społeczności chrześcijańskiej Niska – dostrzeganej zwłaszcza przez gorliwą katoliczkę – hr. Marię był brak własnej parafii oraz miejsca kultu religijnego⁵⁸. Już w 1884 r. podjęto pierwsze działania. W podniżańskich Warchołach, w sąsiedztwie letniej rezydencji Rességuier'ów wybudowano kaplicę. Natomiast w listopadzie 1889 r. właściciele Niska otworzyli – wyposażoną własnym sumptem kaplicę – poświęconą św. Józefowi Oblubieńcowi NMP. Mieściła się ona w holu budynku sądu powiatowego⁵⁹.

Jednak zapotrzebowania na posługę religijną lokalnej społeczności przekraczały jej możliwości lokalowe. Spowodowało to konieczność podjęcia starań o powołanie parafii i wybudowanie budynku fary. W dniu 31 marca 1890 r. z inicjatywy hr. Marii zawiązano Komitet Budowy Kościoła w Nisku. Grupował on grono wybitnych mieszkańców, w części znanych z działalności społecznej i gospodarczej na terenie miejscowego powiatu⁶⁰.

Komitet poszukiwał poparcia finansowego w różnych środowiskach. Najbardziej obiecujące działania przyniosły zabiegi hrabiny Rességuier na dworze cesarskim oraz wśród najwybitniejszych rodów arystokratycznych Austro-Węgier. Podkreślmy, iż przekazała ona na cele inwestycyjne w gotówce i materiałach około 10 tys. koron⁶¹. Prócz tego ciążyły na niej ważne zadania, związane z finansowaniem inwestycji. Zgodnie bowiem z ustaleniami Komitetu, środki pochodzące ze zbiórki pieniężnej miały być przekazywane na ręce hrabiny Rességuier. Była ona zobowiązana do lokaty w odpowiednim banku, dającym dużą dywidendę od wpłaconego kapitału. W efekcie spowodowało to poważne zaangażowanie materialne rodu Rességuier'ów w realizację całej

⁵⁷ P. G a l i k, *Miasta galicyjskie jako garnizony armii austro-węgierskiej w przededniu I wojny światowej*. [w:] *Studia z dziejów prowincji austriackiej*, pod red. A. G a l o s a, Wrocław 1993, s. 113–123.

⁵⁸ Pod względem administracyjnym wskazane tereny należały do parafii Raclawice. Strona internetowa: Diecezji Sandomierskiej. Dekanat Nisko – www.sandomierz.opoka.org

⁵⁹ B. B y l i n o w s k a, *Droga...*, s. 21; strona internetowa: Parafie diecezji sandomierskiej. Sanktuarium św. Józefa w Nisku – www.sw.jozef.sandomierz.opoka.org.pl

⁶⁰ Byli to: przewodniczący – Maciej Majer, wiceprzewodniczący – ks. Władysław Lechowski, sekretarz – Jan Gawroński; Jan Skrzat, Stanisław Szydłowski, Jan Samek, Stanisław Jakubowicz i Szymon Bis. R. W o l i c k i, *Dzieje kościoła i parafii w Nisku*, [w:] *Święty Józefie ...*, s. 77–85.

⁶¹ M. W o l i c k i, *Dobrodziejka...*, s. 22.

inwestycji⁶². Prace budowlane rozpoczęte jeszcze wiosną 1892 r., zostały bowiem przerwane ze względu na koszty przekraczające możliwości Komitetu. Dopiero interwencja Marii i Oliwiera Rességuier'ów, którzy przekazali bezpłatnie produkty z własnych zakładów przemysłowych, tj. cegielni i tartaku, pozwoliły na ponowne uruchomienie prac budowlanych. W konsekwencji do października 1893 r. udało się zrealizować zasadniczą część inwestycji⁶³. Obiekt został poświęcony i oddany do użytku wiernych w dniu 16 października 1896 r.⁶⁴.

Nie oznaczało to zamknięcia prac wokół tego obiektu. W kolejnych latach Komitet Budowy borykał się z problemami finansowymi, utrudniającymi wykonanie wieży kościelnej oraz wyposażenie wnętrza. Ostatecznie, powyższe prace zostały zamknięte przed wizytacją sufragana przemyskiego, ks. biskupa Karola Józefa Fischera, planowaną na 9–11 czerwca 1901 r.

Dowodem pozycji społecznej i świadectwem roli właścicieli Niska był fakt, iż to Maria i Oliwier Rességuier'owie gościli u siebie dostojnego gościa. W dniu 10 czerwca 1901 r. konsekrował kościół pod wezwaniem św. Józefa Oblubieńca NMP⁶⁵. Uroczystość posiadała bogatą oprawę liturgiczną. Wzięło w niej udział przedstawicielstwo miejscowej inteligencji oraz okolicznych właścicieli ziemskich. W ostatnim dniu wizyty biskup Fischer odwiedził placówki społeczne (szpital św. Marii oraz ochronkę) powołane przez Rességuier'ów⁶⁶.

Powyższy akt stanowił ważne wydarzenie w dziejach religijnych i społecznych Niska. Powstał bowiem nie tylko kościół lecz także podstawy do starań o powołanie parafii. Pomimo tego, iż kościół niżański był nadal zależny od parafii Raławice, powyższy kierunek zmian potwierdził reskrypt biskupa przemyskiego z dnia 8 marca 1907 r. Upoważnił on bowiem księdza-ekspozyta w Nisku do wykonywania czynności parafialnych dla mieszkańców Niska⁶⁷. W dowód wdzięczności, Rességuier'owie w imieniu społeczności niżańskiej ufundowali statwę z figurą „Serca Pana Jezusa”. Usytuowano ją w pobliżu cegielni, obok drogi prowadzącej do Sandomierza. Uroczyste odsłonięcie miało miejsce w dniu 7 lipca 1907 r.⁶⁸

⁶² B. Bylinowska, *Droga...*, s. 21.

⁶³ A. Bylicki, *Historia...*, s. 27.

⁶⁴ Obiekt na planie krzyża, w stylu romańskim, kryty białą blachą cynkową. Strona internetowa: Sanktuarium św. Józefa w Nisku – www.sw.jozef.sandomierz.opoka.org.pl

⁶⁵ B. Bylinowska, *Droga...*, s. 22–23.

⁶⁶ *Nisko i powiat...*, s. 57–58.

⁶⁷ Erekcja parafii Nisko miała miejsce 27 września 1928 r., dekretem ordynariusza przemyskiego, Anatola Nowaka. Strona internetowa: Parafie diecezji sandomierskiej. Sanktuarium św. Józefa w Nisku – www.sw.jozef.sandomierz.opoka.org.pl

⁶⁸ Napis na cokole brzmiał: „My Oliwier, hrabia Rességuier de Miremont i Maria z hrabiów Kinskych, hrabina Rességuier oddajemy i poświęcamy na wieczną własność cały obszar dworski dóbr Niska Boskiemu Sercu Pana Jezusa przez ręce Niepokalanej Panny Maryi.” A. Bylicki, *Historia...*, s. 27; B. Bylinowska, *Droga...*, s. 23–24.

Na marginesie powyższej kwestii warto odnotować, iż hrabina Maria wraz ze wspierającą ją grupą społeczników niżańskich, ufundowała murowaną kaplicę w podniżańskiej wsi Malce⁶⁹. W 1910 r. staraniem ks. ekspozyta w Nisku – Władysława Kisielewicza, Marii Rességuier i Franciszka Skrzata wybudowano okazałą kaplicę w stylu gotyckim. Darczyńcy przekazali także środki na wykonanie drewnianego ołtarza przez rzeźbiarza-amatora. Poświęcenie kaplicy z udziałem fundatorów miało miejsce w 1911 r.⁷⁰

Inną płaszczyzną działań gospodarczych Rességuier'ów była rozbudowa infrastruktury przemysłowej niżańskich dóbr ziemskich. Trudne warunki bonitacyjne miejscowych gleb odstręczały od działań, zmierzających do rozbudowy kierunku produkcji roślinnej (tj. zbóż i okopowych). Dlatego też Oliwier Rességuier dostosował się do – dominującej w powiecie niżańskim – struktury upraw większej własności ziemskiej, charakteryzującej się dominacją terenów leśnych⁷¹.

Podkreślmy, iż modernizacja posiadłości Rességuier'ów mogła dokonać się jedynie przy stworzeniu odpowiednich warunków komunikacyjnych. Jak wskazywali ówcześni obserwatorzy

jedyną drogą ułatwiającą zbyt najważniejszego tutejszego artykułu, tj. drzewa, jest San, przepływający prawie przez środek powiatu, bo gościniec poprowadzony z Rzeszowa przez Sokółów, Nisko i Rozwadów do Zalesia nad Wisłą, z odnogą do Ulanowa z Rudnika, ciągnie się brzegiem tej rzeki i z powodu piasków nie ułatwia przewozu ciężkiego towaru⁷².

Nieodpowiedni stan dróg oraz lokalna, niska cena tego asortymentu zmusiły hr. Oliwiera do przetwarzania na miejscu surowca drzewnego. Dlatego też w oparciu o niego działała huta szkła w Kończycach oraz fabryka terpentyny w Jeżowej i smaru w Maziarzi⁷³.

Pomimo tego, iż powyższe produkty znajdowały zbyt w najbliższej okolicy Oliwier Rességuier starał się wyjść z szeroką ofertą produkcyjną dóbr niżańskich. Drogą do osiągnięcia tego celu było tworzenie zakładów o nowym profilu produkcyjnym oraz gruntowna modernizacja istniejących. Hr. Oliwier rozpoczął swe działania od rozbudowy funkcjonujących już warsztatów pracy. W tartaku, działającym już w czasach Reichenbacha przeprowadził wymianę maszyn obrabiających drewno oraz sprowadził wykwalifikowanych robotników⁷⁴. Wraz z nim miał kooperować zespół nowopowołańczy

⁶⁹ J. Ogiński, *Uroczystość w Malcach*, „Nowiny” z 17 września 1997.

⁷⁰ Zapis w księdze inwentarskiej w Nisku podaje, iż posiadała ona wymiar: długość – 8,5 m, szerokość – 4 m. Strona internetowa: Parafie diecezji sandomierskiej. Kościół parafialny pw. Matki Bożej Królowej Polski – www.sw.jozef.sandomierz.opoka.org.pl

⁷¹ Na obszar dworski przypadało tam 247 mórg roli, łąk i pastwisk oraz aż 1 995 mórg lasu. *Słownik geograficzny...*, s. 156.

⁷² Ibidem.

⁷³ A. Bylicki, *Historia...*, s. 19.

⁷⁴ Nisko w: Wikipedia – www.wikipedia.org.pl

zakładów przemysłowych. Tarcica uzyskana w tartaku była zbywana miejscowym kontrahentom. Część podlegała dalszej obróbce w stolarni, która wytwarzała meble oraz stolarkę budowlaną⁷⁵. Zapewniało to znaczne podniesienie wpływów w oparciu o tamtejsze zasoby drzewa. Wskażmy, iż Rességuier rekrutował kadrę pracowników stolarni spośród miejscowych rzemieślników, którzy nie mogąc sprostać konkurencji, porzucali swoje warsztaty i zatrudniali się jako pracownicy najemni w zakładach hr. Oliwiera⁷⁶.

Odpadki z tartaku i stolarni zasilaly także nowe zakłady, tj. fabryczkę zapalek i świec parafinowych. W toku działań rozwojowych właściciel podjął elektryfikację tartaku, stolarni, nowego warsztatu kowalskiego, ślusarskiego oraz pałacu Rességuier'ów. Zapleczem energetycznym dla niewielkiej elektrowni miały być produkty uboczne obróbki drewna z tartaku i stolarni. Realizacja tej koncepcji nastąpiła w 1906 r.⁷⁷

W związku z działaniami elektryfikacyjnymi posiadłości niżańskich nastąpiła konieczność modernizacji jednego z największych zakładów przemysłowych dóbr, tj. cegielni⁷⁸. Rozpoczęła ona swą działalność w 1894 r. jako tzw. cegielnia ręczno-konna. W dwanaście lat później, dzięki wprowadzeniu maszyn napędzanych silnikami elektrycznymi, przekształcono ją w cegielnię mechaniczną⁷⁹.

Nadmienimy, iż z prądu wytworzonego przez dworską elektrownię, korzystały również niektóre budynki użyteczności publicznej w Nisku, tj. starostwo, szpital i Dom „Sokoła”⁸⁰.

Kolejnym przejawem prób poprawy położenia ekonomicznego swych dóbr były zabiegi Oliwiera Rességuier'a o włączenie Niska do sieci drogowej i kolejowej imperium habsburskiego. Współcześni wskazują jego osobę jako orędownika budowy linii kolejowej Rozwadów–Przeworsk, którą zrealizowano w latach 1896–1900. Kolejnym dowodem jego działań miała być ukończona w 1900 r. inwestycja drogi Rzeszów – Nisko – Rozwadów⁸¹.

Uprzemysłowienie dóbr hrabiowskich, inwestycje budowlane oraz zabiegi o poprawę sieci komunikacyjnej wpłynęły korzystnie na stan stosunków społeczno-ekonomicznych w Nisku. Dowodem tego był fakt, iż w latach 1867–1912 liczba ludności wzrosła z około 3.3 tys. do około 4.5 tys. osób⁸². Przybywali tutaj przedsiębiorcy

⁷⁵ *Podręcznik statystyki...*, s. 206–207.

⁷⁶ A. Bylicki, *Historia...*, s. 18.

⁷⁷ J. R. Milik, *Nisko...*, s. 4.

⁷⁸ *Słownik geograficzny i przyrodniczy powiatu tarnobrzesczkiego i niskiego* (tekst z przełomu XIX i XX wieku – autor nieznan) [w:] *Nisko i powiat...*, s. 92.

⁷⁹ H. Lawera, A. Bata, *Powiat niżański*, Krosno 2001, s. 32; J. R. Milik, *Dzieje miasta...*, s. 60.

⁸⁰ A. Bylicki, *Historia...*, s. 19.

⁸¹ Strona internetowa: „Gmina i miasto Nisko. Historia miasta Nisko” – www.nisko.pl

⁸² *Słownik geograficzny...*, s. 156–157; M. Orłowicz, *Ilustrowany...*, s. 358.

i rzemieślnicy, którzy tworzyli nowe zakłady pracy. Natomiast zapotrzebowanie na siłę roboczą, której nie mogła sprostać ludność miejscowa, powodowało migrację ludności z sąsiednich wsi i miasteczek.

Wyraźny rozwój gospodarczy tej miejscowości w drugiej połowie XIX w. oraz na początku kolejnego stulecia spowodował powstanie nowych przedsiębiorstw i warsztatów. Działały tutaj 2 sklepy spożywcze, 3 mięsno-wędliniarskie, 3 mięsno-wołowe (koszerne), 7 przemysłowych, 2 restauracje, piwiarnia, ciastkarnia, sklep monopolowy i kolonialny⁸³. Prócz tego funkcjonowały: cegielnia, 4 zakłady krawieckie, 2 zakłady blacharskie, 3 szewskie, 2 kuźnie, 2 warsztaty stolarskie, 2 piekarnie, zakłady zegarmistrzowski, kołodziejski, fryzjerski i introligatorski⁸⁴.

Nakreślone wyżej przemiany spowodowały zmiany w wizerunku Niska. Jeszcze na początku lat osiemdziesiątych XIX w. wskazywano, iż jest to „miasto ubogie, raczej włość podniesiona do godności miasta dla znajdujących się w niej urzędów”⁸⁵. Po trzydziestu latach, w 1914 r. znany regionalista Mieczysław Orłowicz, określił je jako:

jedno z najczystszych miasteczek Galicji – elektryczne oświetlenie, betonowe trotuary. Kościół nowy w stylu romańskim i kilka nowych budynków, w których mieszczą się urzędy. Okazały pałac dawniej hr. Rességuierów [...] stoi w ogromnym parku. [...] w śróde ożywione targi⁸⁶.

Ponad cztery dekady zaangażowania Rességuier’ów w działalność społeczną i ekonomiczną pracę w Nisku zostały zamknięte decyzją o sprzedaży powyższych nieruchomości. W dniu 21 stycznia 1912 r. nowym nabywcą dóbr niżańskich został berliński przedsiębiorca – Maksymilian Franke⁸⁷. Natomiast Maria i Oliwier Rességuier’owie przenieśli się do Wiednia, gdzie zakupili willę w dzielnicy Hietzing. Na decyzję sprzedaży posiadłości galicyjskiej i przeniesienia się do stolicy Cesarstwa legło kilka przyczyn. Przede wszystkim zaważył na tym podeszły wiek obojga małżonków oraz problemy zdrowotne hrabiego. Ponadto ich potomstwo nie było zainteresowane prowadzeniem prowincjonalnego majątku ziemskiego⁸⁸. Dzieci Rességuier’ów osiedliły się w dużych ośrodkach miejskich, wchodząc w związki małżeńskie z utytułowanymi rodami arystokratycznymi Austrii⁸⁹.

⁸³ J. R. Milik, *Nisko...*, s. 4.

⁸⁴ *Szematyzm...*, s. 103, 109, 419, 430, 446, 502, 535, 550, 618, 634–635, 658, 670, 691.

⁸⁵ *Słownik geograficzny...*, s. 156.

⁸⁶ M. Orłowicz, *Ilustrowany...*, s. 258.

⁸⁷ R. Wolicki, *Dzieje kościoła...*, s. 85; M. Orłowicz, *Ilustrowany...*, s. 358.

⁸⁸ M. Wolicki, *Dobrodziejka...*, s. 24.

⁸⁹ Dowodem tego mogą być poniższe dane. Większość męskich potomków kontynuowała tradycje wojskowe rodu. Wilhelm Eugeniusz, Fryderyk Bernard, Emmanuel służyli jako oficerowie w kawalerii austriackiej. Ponadto przypomnijmy, iż Fryderyk Bernard był sekretarzem arcyksięcia Franza Salvatora oraz mężem Christiany von Wolkenstein, ks. Trotburga i Nuehauss. Z kolei Oliwier Piotr był oficerem marynarki oraz mężem Heleny ks. von Zedtwitz. Alfred Jan Christian, płk kawalerii poślubił Małgorzatę Stellę ks. von Liebig. Również córki Rességuier’ów osiągnęły wysoki status społeczny, poprzez związki małżeńskie z utytułowanymi ziemianami austriackimi. m.in. Emma zaślubiła Leonarda

Oliwier Rességuier zmarł 16 stycznia 1916 r. Jego żona Maria przeżyła go o 12 lat. Po jego śmierci przeniosła się do domu opieki dla osób w podeszłym wieku, znajdującego się w wiedeńskiej dzielnicy Hietzing. Dzięki posiadanym środkom wspierała działalność tego zakładu oraz angażowała się bezpośrednio w niesienie pomocy potrzebującym. Hrabina zmarła w dniu 15 marca 1928 r. Spoczęła obok męża w rodzinnym grobowcu na cmentarzu wiedeńskiej parafii St. Veit⁹⁰.

Podsumowując powyższe rozważania warto wskazać na kilka kwestii. Najważniejszą zasługą Rességuier'ów było uzyskanie zgody władz austriackich na powołanie powiatu z terenów Niska i okolic. Wzrost znaczenia publicznego Niska w regionie nadsaneckim datujemy od czasów poprzedników Resseguier'ów, tj. Reichenbachów, kiedy uzyskało ono status ośrodka gminnego. Przypomnijmy, iż Nisko było centrum dóbr ziemskich, nie posiadającym praw miejskich.

W drugiej połowie XIX wieku oraz w pierwszej dekadzie kolejnego stulecia, Rességuier'owie byli inicjatorami gwałtownych przemian ekonomicznych i społecznych Niska. Ich zewnętrznym dowodem były przekształcenia urbanistyczne, nadające mu cechy zabudowy miejskiej. Powstały wówczas nowoczesne obiekty użyteczności publicznej, tj. gmach starostwa, szpital, budynek szkoły powszechnej, ochronka i Dom „Sokoła”.

Staraniem Oliwiera i Marii Rességuier'ów dokonano modernizacji niżańskich dóbr ziemskich. W oparciu o bogate zasoby leśne, uformowano nowoczesne zakłady przetwórstwa surowców drzewnych. Przypomnijmy, iż oprócz działającego w Nisku: tartaku, stolarni, fabryczki zapalek i świec parafinowych, w pobliskich folwarkach zorganizowali wytwórnię terpentyny, smoły i smaru. Ważnym osiągnięciem Rességuier'ów była także budowa elektrowni i elektryfikacja dóbr ziemskich. Podkreślmy, iż z tamtejszej energii elektrycznej korzystały nie tylko hrabiowskie zakłady lecz także szereg instytucji publicznych Niska.

Poczynania gospodarcze hrabiostwa łączyły się ściśle z problematyką ich działań na niwie społecznej. M.in. otwartość Rességuier'ów na potrzeby religijne szerokich kręgów społecznych była widoczna, np. w kwestii budowy kościoła w Nisku, ufundowania kaplicy w Malcach oraz pomnika ku czci Serca Jezusowego. Ponadto udzielili oni pomocy materialnej przy realizacji koncepcji powołania gimnazjum i kasyna dla miejscowej inteligencji. Prospołeczna postawa Rességuier'ów była znana powszechnie w regionie nadsaneckim z racji ich zaangażowania w pomoc charytatywną dla ubogich i potrzebujących. Wskażmy także, iż park okalający hrabiowską rezydencję był udostępniony mieszkańcom Niska w celach rekreacyjnych i wycieczkowych.

Wskazane działania gospodarcze i społeczne pobudzały sytuację ekonomiczną nie tylko dóbr niżańskich lecz ogółu mieszkańców tego powiatu. Podkreślmy, iż u schyłku XIX w. czynniki stymulujące rozwój gospodarczy w tym rejonie to, m.in.: osadzenie siedziby

Picot de Peccaduc, hr. von Herzogenberg, zaś Maria Zofia wyszła za Adolfa hr. von Ledebur-Wicheln. Por. Strona internetowa „Habsburg – Tuscany – www.royaltyguide.nl/families/bourbon/bbsicile – Gothaisches Genealogisches..., s. 451–453.

⁹⁰ W. B i s, *Sopot...*, s. 91–93.

powiatu, koszar dla armii austriackiej, powstanie bitej drogi do Rzeszowa oraz wybudowanie pobliskiej linii kolejowej: Rozwadów – Przeworsk. Ich aktywność na niwie gospodarczej i społecznej spowodowała wyraźny wzrost zamożności mieszkańców Niska. Było to wynikiem nowych miejsc pracy w licznych zakładach usługowych, produkcyjnych oraz sieci handlu detalicznego.

W efekcie wieloletnia praca społeczno-ekonomiczna Rességuier'ów na terenie Niska doprowadziła do powstania infrastruktury gospodarczej i komunikacyjnej, która w czasach II Rzeczypospolitej przyczyniła się do podjęcia (zakończonych powodzeniem) zabiegów o nadanie praw miejskich⁹¹.

⁹¹ Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 października 1933 r. Nisko zyskało prawa miejskie. J.R. M i l i k, *Nisko...*, s. 7.